

İstanbul, 24.05.2007

'Devlet' demek, 'vergi' demek

İSMMMO'nun yayına hazırladığı, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen "Vergiye Karşı Mükellef Davranışları Araştırması"na göre, Türkiye'de mükelleflerin büyük çoğunluğu vergiye karşı tepkili. Hatta mükelleflerin siyasi görüşlerini yansıtan partilerin iktidarlığı döneminde de vergiye tepki artarak devam ediyor. Buna karşın mükellefler vergi kaçırmayı hırsızlıkla özdeşleştirirken, deneklerin yarısı vergi kaçırın meslektaşlarını eleştirmekte ama aynı zamanda hak vermekte.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü'nden Yrd.Doç. Dr. Binhan Elif YILMAZ ve Araş.Gör. Murat ŞEKER tarafından hazırlanan "Vergiye Karşı Mükellef Davranışları" araştırmasına göre, mükelleflerin çoğunluğu siyasi görüşünü yansıtan partinin iktidarlığı döneminde de vergiye tepki duyuyor. İSMMMO'nun yayınladığı ve İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen araştırmaya göre gelir vergisi mükelleflerine "siyasi görüşünüzü yansıtan partilerin iktidarlığı döneminde, vergiye tepkisinin azalıp azalmayacağı" sorusu yöneltildiğinde mükelleflerin yüzde 44'ü tepkilerinin arttığını belirtti. Siyasi görüşünü yansıtan partilerin iktidarlığı döneminde vergiye tepkinin azaldığını belirtenlerin oranı yüzde 30,5. Mükelleflerin yüzde 25'i de bu faktörü kısmen etkili bulmakta. Kurumlar vergisi mükellefi firmalarda ise bu soruya evet diyenlerin oranı yüzde 38 iken hayır diyenlerin yüzde 36, kısmen diyenlerin oranı da yüzde 26.

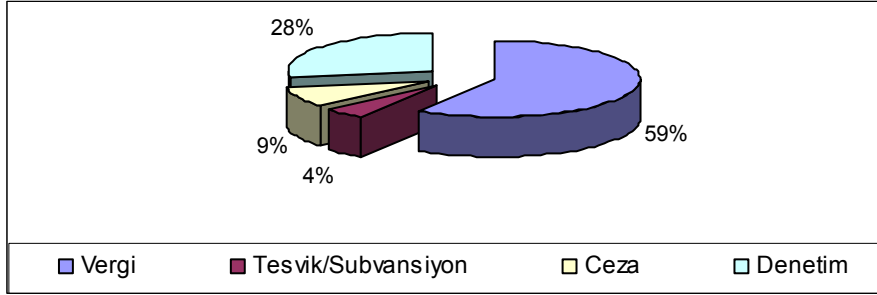
Devletin üstlenmiş olduğu görevleri yerine getirebilmesinde, ekonomik ve mali yapının istikrarlı olmasında, etkin ve adil işleyen bir vergi sistemi sayesinde elde edilecek vergi gelirlerine sahip olunması gerektiği belirtilen araştırma raporunda vergilerin, bir yandan devlet açısından en önemli gelir kaynağını ifade ettiğini, ancak mükellef açısından da satın alma güçlerini azaltan bir yük olarak algılandığına dikkat çekildi. Bu yükün tüm mükellefler tarafından aynı ağırlıkta hissedilmediği vurgulanan araştırmada, "Mükellef davranışlarını dikkate almadan vergilere ilişkin yapılacak yasal düzenlemeler eksik olacaktır. Dolayısıyla vergi kayıp ve kaçaklarının en önemli nedenlerinden biri olan mükelleflerin vergi ödeme konusunda isteksiz davranışlarının nedenlerinin belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınarak ortadan kaldırılması gerekir" denildi.

Bu amaçla bütçe gelirlerinin üçte birinin ve toplam vergi gelirlerinin % 41'inin toplandığı İstanbul'da Haziran-Eylül 2006 tarihleri aralığında gelir ve kurumlar vergisi mükellefi olan 1000 denekle yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen bulgular şöyle:

* Devlet, vatandaşlarınca genelde soyut bir kavram olarak tanımlanır ve buna göre değerlendirilir. Devlet vatandaşlarından ödeme güçlerine göre zorunlu ve karşılıksız olarak, hukuki cebirle vergi alan, bu gelirleri kamusal faaliyetlerinin finansmanında kullanan ekonomik, hukuki ve siyasi bir varlıktır. Dolayısıyla devlet vergileme ile bazı kesimler üzerinde olumsuz etkiler bırakabileceği gibi bazı kesimleri teşvik edici, vergisel ödevlerini yerine getirmeyenleri de cezalandırıcı güce sahiptir. Bu şekilde bireyler devleti çeşitli sıfatlarla tanımlayabilme olanağına sahiptir.

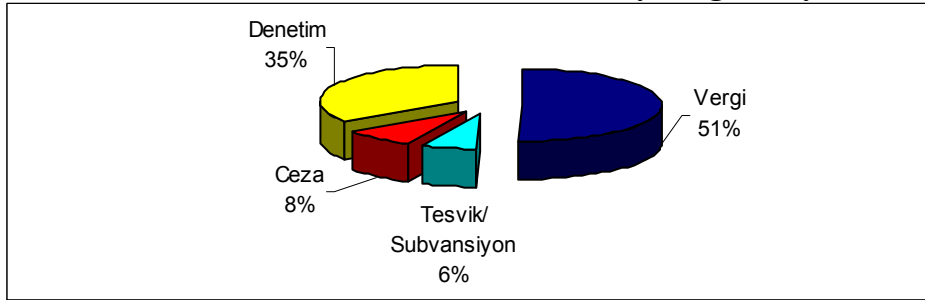
Stopaja tabi gelir vergisi mükellefi bireylerin yüzde 59'luk kısmı için devlet vergi ile, yüzde 28'lik bir kısmı için denetim ile, yüzde 9'luk kısmı için de ceza ile özdeşleştiriyor. Bireylerin aylık gelir düzeylerine göre “Devlet” kelimesinin çağrıştırdıkları irdelendiğinde; yüksek gelirliler için “Devlet” kelimesi daha çok denetimi ifade ederken, asgari ücretin altındakiler için aynı görüşün geçerli olmadığı görülüyor. Eğitim durumuna göre ise; her eğitim grubunda “Devlet” kelimesi öncelikle vergiyi, ikinci sırada denetimi çağrıştırıyor ve eğitim düzeyi düştükçe “Devlet” kelimesi, ceza ile ifade edilmeye başlanıyor.

Grafik 1. Bireyler İçin Devlet Neyi Çağrıştırıyor ?

Kurumlar vergisi mükellefi firmalar açısından bakıldığında da; firmaların yarısından fazlası için “Devlet” kelimesi, ekonomik ilişkiler çerçevesinde firmaların yarısından fazlası için vergi anlamına geliyor ve üçte birlik bir kısmı için ise denetimle özdeşleştiriliyor.

Grafik 2. Firmalar İçin Devlet Neyi Çağrıştırıyor ?

Firmaların sektörel dağılımına bakıldığında; inşaat sektörü dışındaki tüm sektörlerde “Devlet” kelimesinin vergiyi çağrıştırdığı, inşaat sektöründe ilk akla gelenin denetim olduğu göze çarpıyor.

Öte yandan “Devlet” kelimesi denetim olarak en fazla inşaat sektöründe, ikinci sırada tekstil sektöründe ifadesini buluyor. “Devlet” kelimesi ilk sırada ticaret sektöründe son sırada da imalat sanayi sektöründe ceza ile özdeşleşiyor. Ayrıca tekstil sektöründe “Devlet” kelimesi en fazla teşvik/sübvansiyon olarak ifade ediliyor.

Araştırmada ayrıca “Devlet” kelimesinin yeni işletmelerde vergi ile ifadesinin ağırlığını koruduğu, faaliyet süresi arttıkça ağırlığını kaybettiği, bunun yerini ceza ifadesinin aldığı sonucu ortaya çıkıyor. Öyle ki; faaliyet süresi 20 yıla kadar olan firmalarda da devlet kelimesi denetim ile pek fazla özdeşleşmiyor, 20 yıldan sonra ise denetim ile “Devlet” kelimesi daha çok bağdaştırılmaya başlanıyor. Ayrıca faaliyet süresi 20 yılı aşan kurumlarda “Devlet” kelimesi hemen hemen aynı oranda denetim ile özdeşleşiyor.

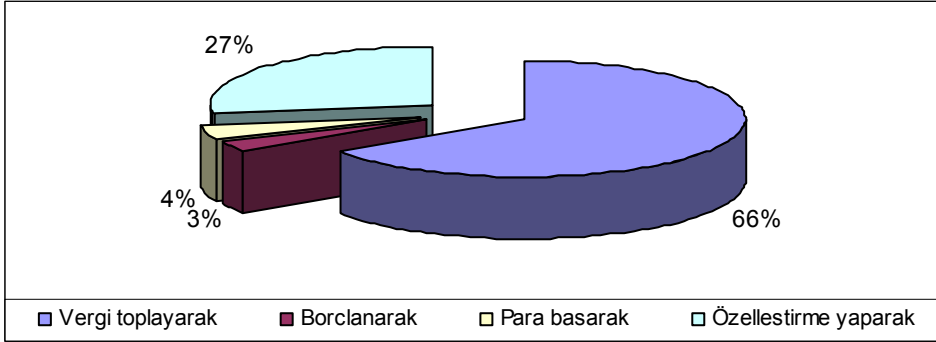
* Araştırmaya katılan stopaja tabi gelir vergisi mükellefi bireylerin yüzde 66'sı devletin vergi ile, yüzde 3'ü borçlanarak, yüzde 4'ü para basarak, yüzde 27'si de özelleştirme ile gelir toplaması gerektiğini düşünüyor.

Bireylerin yaş dağılımına bakıldığında yaş ilerledikçe devletin esas gelir kaynağı olarak vergiyi kullanması gerektiği düşüncesi ağır basıyor.

Bireylerin aylık gelir düzeylerine göre devletin esas gelir kaynağı olarak hangi gelir kalemini kullanması gerektiği sorgulandığında; gerek düşük gerekse yüksek gelir düzeyindeki deneklerin ortalama üçte ikilik kısmının esas gelir kaynağı olarak vergiyi, dörtte birlik kısmının ise özelleştirme gelirini gördüğü ortaya çıkıyor.

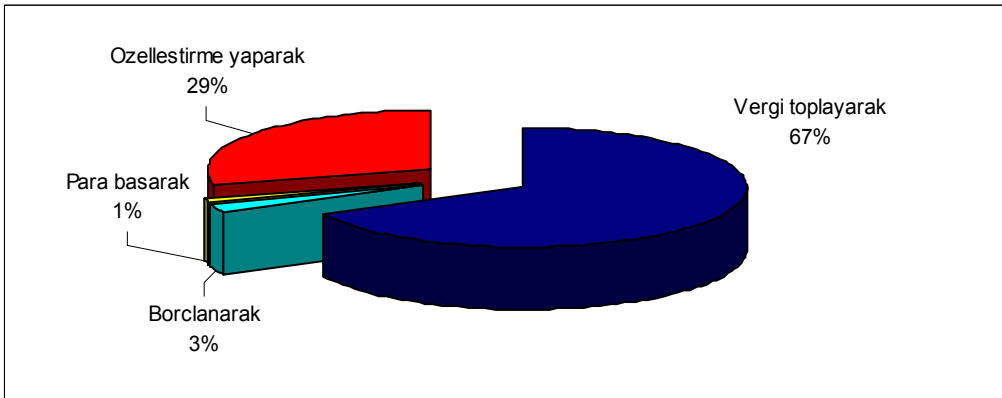
Ortaya çıkan ilginç bir durum da hemen hemen her gelir düzeyindeki deneklerin devletin borçlanarak ve para basarak gelir elde etmemesi gerektiğini düşünmeleridir.

Grafik 3. Bireylere Göre Devletin Gelir Kaynaklarına İlişkin Tercihler

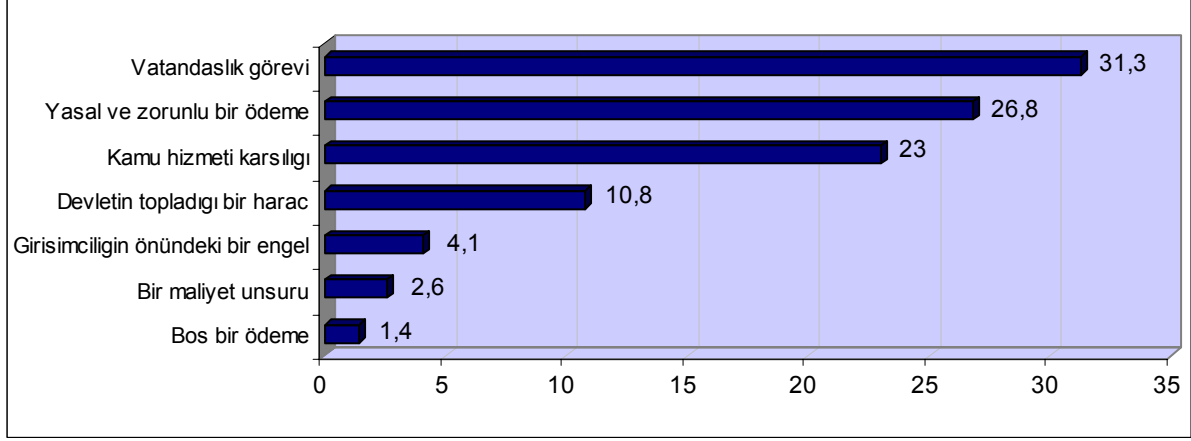
Kurumlar vergisi mükellefi olan firmaların da; yüzde 67'si devletin normal gelir kaynağı olarak vergi toplaması, yüzde 3'ü borçlanması, yüzde 1'i para basması, yüzde 29'u da özelleştirme yaparak gelir toplaması gerektiğini düşünüyor. Bu sıralama bireyler için elde edilen sıralama ile uyumludur.

Grafik 4. Firmalara Göre Devletin Gelir Kaynaklarına İlişkin Tercihler

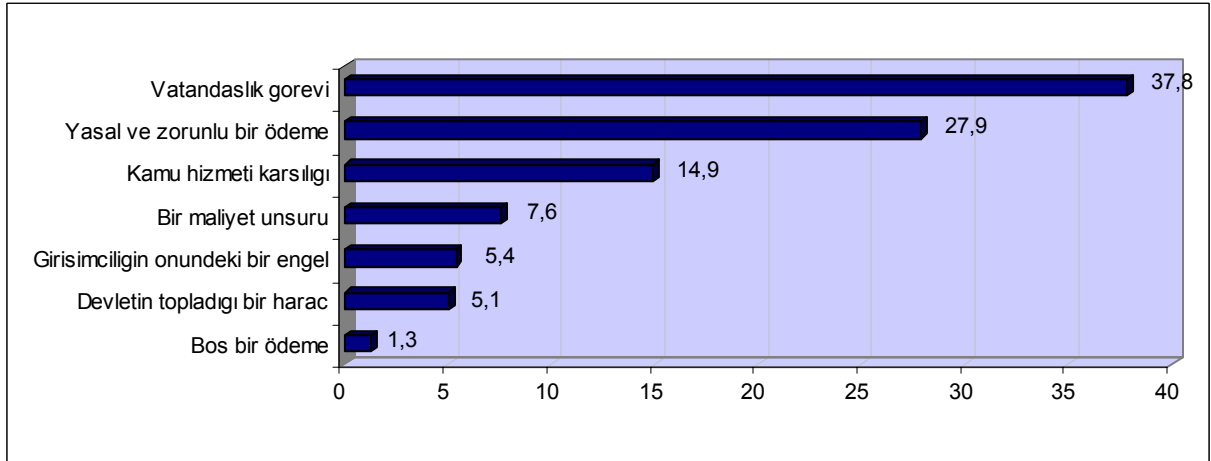
* Araştırmada deneklerin vergiye bakışı; birey ve firma bazında irdelenmiştir. Vergi, araştırmaya katılan stopaja tabi bireylerin yüzde 31,3’ü için bir vatandaşlık görevi, yüzde 26,8’i için yasal ve zorunlu bir ödeme, yüzde 23’ü için kamu hizmeti karşılığı, yüzde 2,6’sı için bir maliyet unsuru, yüzde 4,1’i için girişimciliğin önündeki bir engel ve yüzde 10,8’i için de haraç anlamına geliyor.

Grafik 5. Bireyler için “Vergi” Kelimesinin Çağrıştırdıkları

Vergiye bakış firmalar bazında değerlendirildiğinde; yüzde 37,8’i için bir vatandaşlık görevi, yüzde 27,9’u için yasal ve zorunlu bir ödeme, 14,9’u için kamu hizmeti karşılığı, yüzde 7,6’sı için bir maliyet unsuru, yüzde 5,4’ü için girişimciliğin önündeki bir engel ve yüzde 5,1’i için de haraç anlamına geliyor.

Grafik 6. Firmalar için “Vergi” Kelimesinin Çağrıştırdıkları

Görüldüğü üzere bireylerin önemsiz bir kısmı vergiye olumsuz yaklaşma eğilimi gösterirken, önemli bir kısmı ise vergiyi gerçek tanımına uygun olarak görebiliyor. Ancak firmalarda bireylere göre, vergiyi girişimciliğin önünde bir engel olarak görme eğilimi daha yüksektir. Öte yandan vergi kelimesini haraçla bağdaştıran deneklerin arasında bireylerin payı, firmaların payına göre daha fazladır. Bu durum bireylerin vergi karşılığında yeterince kamu hizmeti alamadığı düşüncesinden kaynaklanabilir.

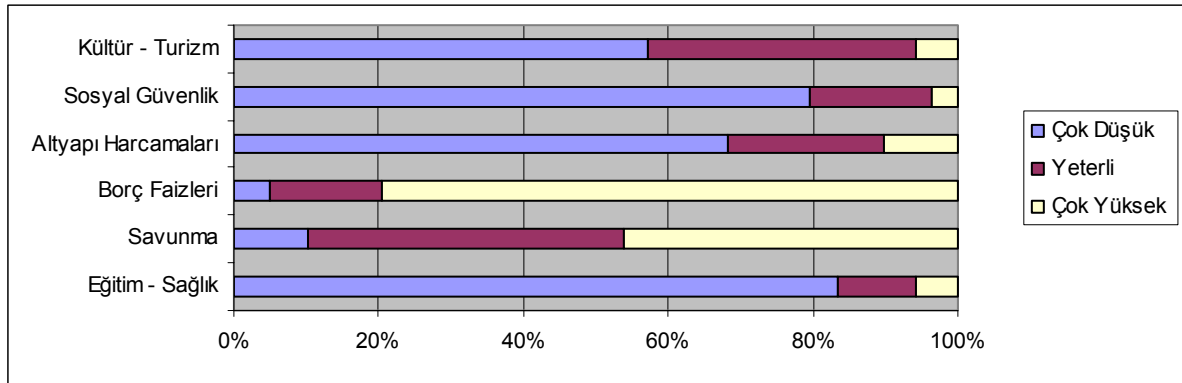
* “Devlet” kelimesini ekonomik ilişkiler çerçevesinde vergi ile özdeşleştiren stopaja tabi bireyler için vergi, bir vatandaşlık görevi olarak algılanıyor. Vergiyi kamu hizmeti karşılığı olarak görenler arasında “Devlet” kelimesini teşvik/sübvansiyon olarak değerlendirenler de çoğunlukta.

Ayrıca araştırmada vergiyi haraç olarak algılayan bireyler içinde “Devlet” kelimesini ceza ile bağdaştıranların önemli bir yer tuttuğu, vergiyi yasal ve zorunlu bir ödeme olarak gören bireyler arasında ise “Devlet” kelimesini denetimle özdeşleştirenlerin en yüksek paya sahip olduğu sonucu ortaya çıkıyor.

Mükellef kamu harcamalarından şikayetçi

* Araştırmaya katılan gelir ve kurumlar vergisi mükellefi deneklerin kamu harcamalarına bakışı ise, ülkemiz gerçeğini önemli ölçüde yansıtmaktadır. Çok yüksek düzeyde gördükleri borç faizlerinin ardından savunma harcamaları geliyor. Denekler sosyal güvenlik, eğitim-sağlık, altyapı ve kültür-turizm harcamalarının çok düşük düzeyde gerçekleştiğini düşünüyor.

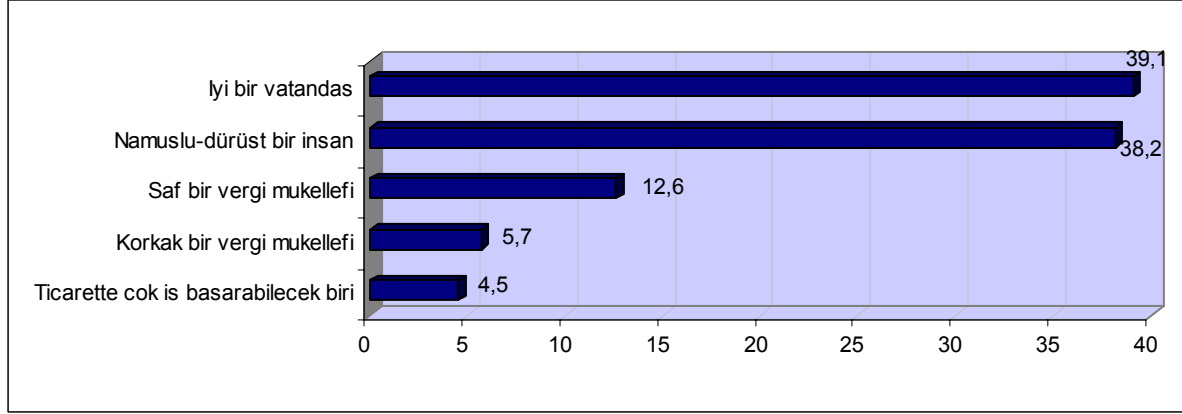
Grafik 7. Kamu Harcamaları Algısı

“Vergisini tam ödeyen mükellef”, iyi bir vatandaş olarak Görülüyor

*Araştırmada deneklerin vergisini tam ödeyen mükelleflere karşı bakış açıları ortaya konuluyor. Stopaja tabi bireyler açısından bakıldığında, vergisini tam ödeyen mükelleflerin sırasıyla iyi bir vatandaş, namuslu-dürüst bir insan, saf bir vergi mükellefi, korkak bir vergi mükellefi ve ticarete çok iş başarabilecek biri olarak tanımlandığı görülüyor.

Grafik 8. Bireylere Göre Vergisini Tam Ödeyen Bir Mükellefin Değerlendirilmesi

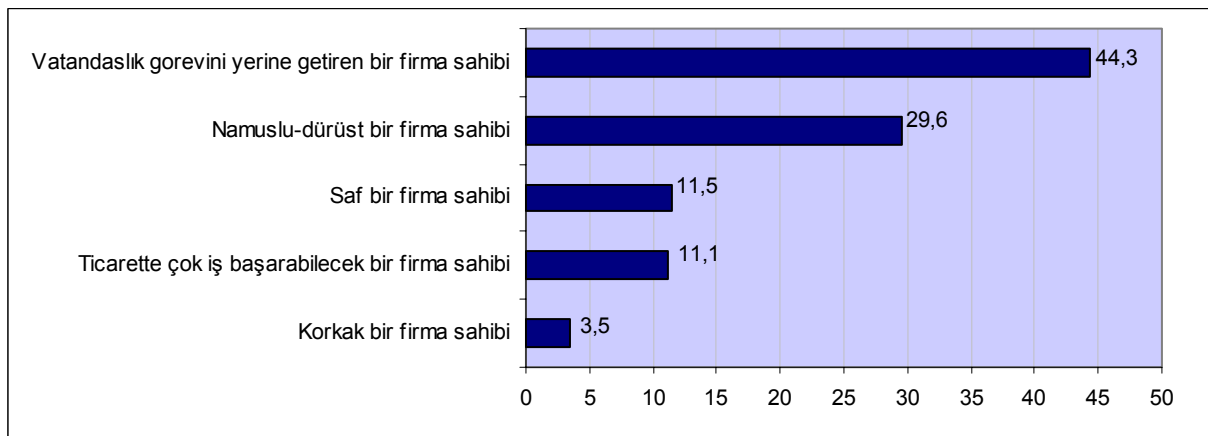

Vergisini tam olarak ödeyen bir vergi mükellefini, saf bir vergi mükellefi ve korkak bir vergi mükellefi olarak görenler arasında gençlerin payı daha yüksekken, yaş ilerledikçe bu eğilim azalıyor. Yaşı ilerledikçe, vergisini tam ödeyen bir vergi mükellefini, namuslu ve dürüst birisi olarak görme anlayışı artıyor. Öte yandan 40-50 yaş aralığındakiler için de vergisini tam ödeyen vergi mükellefi, ticarete çok iş başarabilecek biri olarak nitelendiriliyor.

Sözkonusu soru deneklerin eğitim düzeylerine göre değerlendirildiğinde; vergisini tam olarak ödeyen bir vergi mükellefi denince lisansüstü mezunlarının aklına korkak bir vergi mükellefi tanımı, üniversite mezunlarının aklına da iyi bir vatandaş tanımı geliyor. Ortaokul mezunlarına göre vergisini tam ödeyen biri, özellikle ticarete çok iş başarabilecek biridir.

Aynı soru firmalara yöneltildiğinde, sıralama bireylerin tercihlerine paralel seyretse de, iyi bir vatandaş seçeneğinin firmalarda, bireylere göre daha fazla tercih edildiği görülüyor.

Grafik 9. Firmalara Göre Vergisini Tam Ödeyen Bir Mükellefin Değerlendirilmesi

Sektörler açısından, inşaat sektörü vergisini tam ödeyen bir firma sahibini ticarete çok iş başarabilecek biri olarak görürken, hizmetler sektörü ise namuslu-dürüst bir insan seçeneğini tercih ediyor. Vergisini tam ödeyen bir firma sahibini, saf bir firma sahibi olarak nitelendirenler arasında ise ticaret sektörü ilk sırada yer alıyor. Ayrıca firmanın faaliyet süresi arttıkça, vergisini tam ödeyenleri ticarete çok iş başarabilecek kişi olarak görme eğilimi azalıyor.

En yüksek hasılat hangi vergiden elde ediliyor ?

* Ülkemizde bütçe gelirlerinin içinde payı en yüksek olan vergi yüzde 27 ile ÖTV'dir. Diğer vergiler de yüzde 19 ile gelir vergisi, yüzde 10 ile KDV, yüzde 9 ile kurumlar vergisi ve yüzde 2 ile MTV'dir. Günümüzde durum bu iken deneklere "en çok vergi hasılatının toplandığı vergi türü nedir" şeklinde soru yöneltildiğinde görülmektedir ki; stopaja tabi bireylerin yaklaşık üçte biri en çok vergi hasılatının gelir vergisinden ve KDV'den, yüzde 8,9'u kurumlar vergisinden, yüzde 17,5'i ÖTV'den ve yüzde 8,3'ü de MTV'den elde edildiğini belirtiyor.

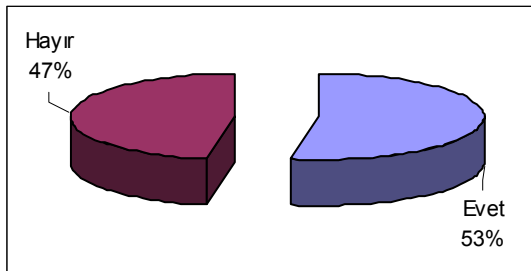
Araştırmaya katılan ve kurumlar vergisi mükellefi olan deneklerin yüzde 30,5'i en çok vergi hasılatının kurumlar vergisinden elde edildiğini düşünüyor iken, yüzde 22,5'i ise gelir vergisi, yüzde 21,5'i KDV, yüzde 16,7'si ÖTV ve yüzde 6'sı da MTV'nin en yüksek hasılatlı vergiler olduğunu düşünüyor.

Vergi hafızamız zayıf !

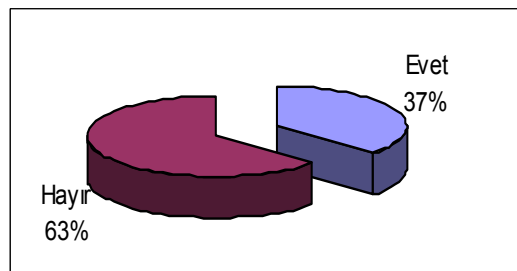
* Araştırmaya katılan deneklere "1999 Depremi'nden sonra geçici nitelikte konulan ve sonra kalıcı hale gelen vergi"yi hatırlayıp-hatırlamadıkları sorulduğunda; stopaja tabi bireylerin yüzde 47'sinin, firmaların yüzde 63'ünün sözkonusu vergiyi hatırlamadığı görülmüştür.

Sözkonusu vergiyi hatırlayıp, adını bilebilen bireyler eğitim düzeylerine göre değerlendirildiğinde; verginin adını deprem vergisi olarak hatırlayan denekler, ilkokul mezunları olarak karşımıza çıkıyor. Eğitim seviyesi yükseldikçe denekler sözkonusu verginin adını doğru, yani özel iletişim vergisi olarak anımsıyor, ancak yine de lise ve üniversite mezunları sözkonusu verginin adını özel tüketim vergisi ile de karıştırabiliyor.

Grafik 10. Bireylerin Vergi Hafızası

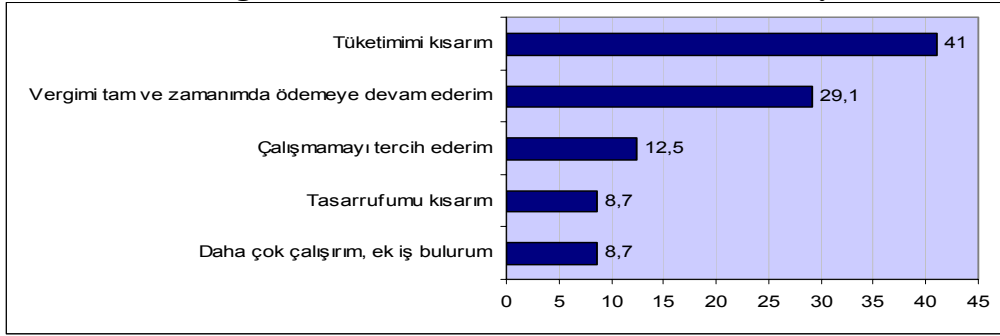
Grafik 11. Firmaların Vergi Hafızası

Vergi artışı karşısında bireyler tüketimlerini kısıyor

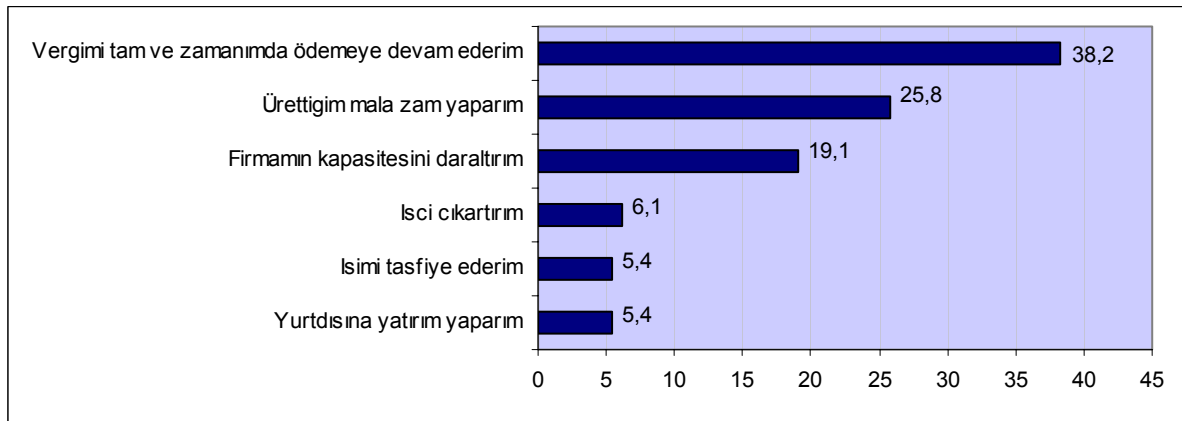
* Araştırmaya katılan stopaja tabi bireylerin vergi oranlarının artırılması karşısında yüzde 41'i tüketimini kısımayı, yüzde 29,1'i vergisini tam ve zamanında ödemeye devam etmeyi, yüzde 12,5'i çalışmamayı, yüzde 8,7'si tasarrufunu kısımayı ve yine yüzde 8,7'si eski yaşam standardına kavuşmak için daha çok çalışıp, ek iş bulmayı tercih edeceğini açıklıyor.

Grafik 12. Vergi Oranlarının Artırılması Karşısında Birey Davranışı

Firmaların ise yüzde 38,2'si vergi oranlarının artırılması karşısında vergisini tam ve zamanında ödemeye devam edeceklerini, yüzde 25,8'i ürettiği mala zam yapacağını, yüzde 19,1'i firmasının kapasitesini daraltacağını, yüzde 6,1'i işçi çıkartacağını ve yüzde 5,4'ü de yurtdışına yatırım yapacağını ve yine yüzde 5,4'ü de işini tasfiye edeceğini söylüyor.

Grafik 13. Vergi Oranlarının Artırılması Karşısında Firma Davranışı

Bu soruda vergi oranlarının artırılması karşısında vergisini tam ve zamanında ödemeye devam edeceğini söyleyenler arasında en yüksek paya imalat sanayi ve inşaat sektörü sahipken, ürettiği mala zam yapacağını beyan edenler içinde tekstil ve ticaret sektörü ilk sırada yer alıyor. Firmasının kapasitesini daraltacağını ifade edenler arasında ise turizm ve hizmetler sektörü en fazla paya sahiptir. Öte yandan hizmetler sektörü vergi oranlarının artırılması karşısında işçi çıkartacağını ya da işini tasfiye edeceğini, inşaat sektörü ise yurtdışına yatırım yapacağını belirtiyor.

İstihdam vergisi çok yüksek

* Firmalara istihdam vergisi hakkındaki düşünceleri sorulduğunda; deneklerin yarıya yakınının istihdam vergisini çok yüksek, yüzde 1,7'sinin de çok düşük bulduğu, aslında bu verginin işverene yönelik olduğunu düşünenlerin payının yüzde 27,2 olduğu görülüyor.

Grafik 14. Firmaların İstihdam Vergisine Yönelik Düşünceleri

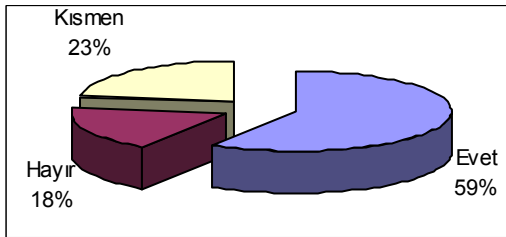

Firmalar Vergi İndirimini

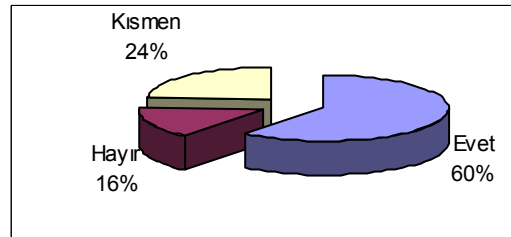
'KDV indirimini müşteriye yansıtırız'

* Firmaların Kurumlar Vergisi ve KDV oranlarında yapılan indirimleri, ürettiği mal veya hizmetlerin fiyatlarına yansıtıp yansıtmadıkları sorulduğunda; deneklerin yüzde 60'ı yansıttığını düşünüyor.

Grafik 15. KDV İndirimi Olursa

Grafik 16. Kurumlar Vergisi Olursa

Sektörel açıdan cevaplar incelendiğinde; KDV indirimini fiyatlarına yansıtacağını ifade edenler arasında ilk sırada imalat sanayi, hizmetler ve ticaret sektörünün, son sırada ise inşaat sektörünün yer aldığı görülürken, kurumlar vergisindeki indirimleri fiyatlarına yansıtacaklarını ifade edenler arasında en fazla payı imalat, turizm ve hizmetler sektörü, en az payı inşaat sektörü alıyor. İnşaat sektörünün her iki vergi türünde de indirimle gidilmesi halinde fiyatlarına yansıtmayı düşünmedikleri ortaya çıkıyor.

Kim Gelirinin Ne Kadarını Vergi Olarak Vermek İster ?

* Araştırmaya katılan stopaja tabi bireylerin yaklaşık yarısı yıllık kişisel gelirlerinin % 5'ini devlete gönüllü bir şekilde vergi olarak ödeme taraftarı iken, deneklerin yüzde 32,8'i yıllık kişisel gelirlerinin % 10'unu, deneklerin yüzde 11,9'u ise yıllık kişisel gelirlerinin % 15'ini devlete gönüllü bir şekilde vergi olarak ödemekten yanalar.

Bireylerin aylık gelir düzeylerine bakıldığında görülmektedir ki; en üst gelir grubundakilerin yüzde 17'si yıllık kişisel gelirinin yüzde 5'ini, bu gruptakilerin üçte biri ise yüzde 15'ini ödemeye razılar. Görüldüğü üzere gelir düzeyi yükseldikçe devlete kişisel yıllık gelirin daha yüksek, ama yine de yüzde 15'ini aşmayan oranlarda vergi ödeme istekliliği ortaya çıkıyor.

Firmaların ise yüzde 28,1'i kurum karının % 5'ini, 42,7'si kurum karının % 10'unu, deneklerin yüzde, yüzde 15,9'u kurum karının yüzde 15'ini, yüzde 10,6'sı kurum karının % 20'sini gönüllü bir şekilde vergi olarak ödemekten yanalar.

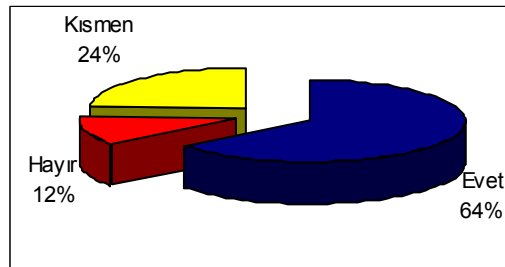
Sektörler açısından bu soruya verilen cevaplar incelenirken; % 5 seçeneğinin ticaret, % 10 seçeneğinin inşaat, % 15 seçeneğinin turizm, % 20 seçeneğinin de hizmetler sektörü tarafından en fazla tercih edildiği görülüyor.

Görüldüğü üzere kurum karından vergi olarak ayrılacak pay, yüzde 10 civarında yoğunlaşmaktadır. Bu durum firmalar açısından, kurumlar vergisi oranında yapılan son indirimin bile yeterli olmadığı sonucunu ortaya çıkarıyor.

Bu haliyle görülmektedir ki; gelirin daha yüksek kısmını devlete gönüllü bir şekilde vergi olarak ödeyecek deneklerin toplamdaki payı giderek azalıyor.

* Stopaja tabi bireylere, “vergiye karşı tepki arttıkça, dolaysız (gelir, kurumlar vergisi gibi) vergilerin yerini harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergilerin (KDV gibi) alıp-almayacağı” sorulduğunda; yüzde 64'ünün vergiye tepkiler arttıkça devletin vergi tahsilini dolaysız vergiler yerine dolaylı vergilere kaydıracağını düşündüğü, yüzde 12'sinin aynı fikirde olmadığı ve yüzde 24'ünün kararsız kaldığı görülüyor.

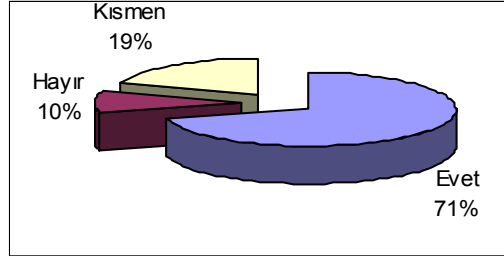
Grafik 17. Bireyler için Vergiye Karşı Tepki Artışının Dolaylı-Dolaysız Vergilerin Payına Etkisi

Firmalara “vergiye tepki arttıkça, dolaysız (gelir, kurumlar vergisi gibi) vergilerin yerini harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergiler (KDV gibi) alıp-almayacağı” sorulduğunda;

deneklerin yüzde 71'i bu yargıya katılmakta, yüzde 10'u katılmamakta, yüzde 19'u da kısmen katılmaktadır.

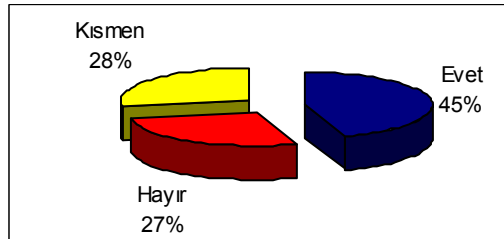
Grafik 18. Firmalar için Vergiye Karşı Tepki Artışının Dolaylı-Dolaysız Vergilerin Payına Etkisi

Kamunun payı küçülse vergiye tepki azalır!

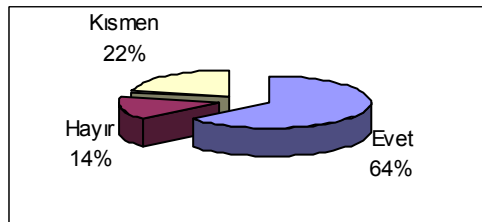
* Araştırmaya katılan deneklere, “kamu harcamaları azalsa, kamu kesiminin payı küçülse, vergiye karşı tepkinin azalıp-azalmayacağı” sorulduğunda; deneklerin yüzde 45’inin azalacağını düşündüğü, yüzde 28’inin bu yargıya katılmadığı ve yüzde 27’sinin ise kısmen katıldıkları görülüyor.

Grafik 19. Bireyler için Kamu Kesiminin Payı ile Vergiye Karşı Tepki İlişkisi

Firma temsilcilerine aynı soru yöneltildiğinde; deneklerin yüzde 64’ü kamu harcamaları azaldığı ve kamunun payı küçüldüğü takdirde mükellefin vergiye tepkisinin azalacağını düşünüyor, yüzde 14’ü bu fikre katılmıyor ve yüzde 22’si ise kısmen katılıyor.

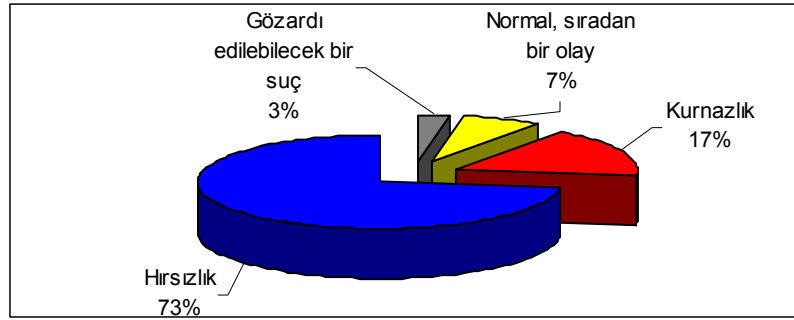
Grafik 20. Firmalar için Kamu Kesiminin Payı ile Vergiye Karşı Tepki İlişkisi

Vergi kaçıırma “hırsızlık”la eş anlamlı

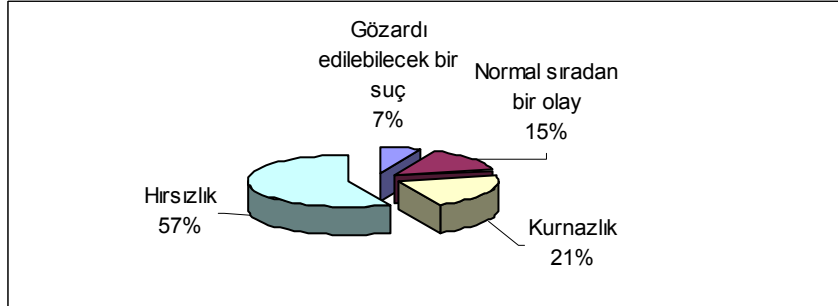
* Araştırmada stopaja tabi bireylere “vergi kaçırmayı nasıl tanımlarsınız” sorusu yöneltildiğinde; deneklerin yüzde 73’ünün vergi kaçırmayı hırsızlık olarak tanımlarken, yüzde 17’sinin kurnazlık, yüzde 7’sinin normal sıradan bir olay, yüzde 3’ünün gözardı edilebilecek bir suç olarak gördükleri ortaya çıkıyor. Söz konusu soru yaş kriterine göre irdelendiğinde; yaş azaldıkça vergi kaçıırma daha çok kurnazlık ile özdeşleşirken, yaş arttıkça hırsızlık ile açıklanıyor.

Grafik 21. Bireyler için “Vergi Kaçıırma”nın Çağrıştırdıkları

Firmaların ise yüzde 57’si vergi kaçırmayı hırsızlık olarak tanımlarken, yüzde 21’i kurnazlık, yüzde 15’i, normal sıradan bir olay, yüzde 7’si gözardı edilebilecek bir suç olarak görüyor. Tekstil sektörü vergi kaçırmayı normal sıradan bir olay olarak görenler arasında en yüksek paya sahipken, vergi kaçırmayı kurnazlık olarak tanımlayanlar içinde en fazla payı ticaret ve imalat sektörü alıyor.

Grafik 22. Firmalar için “Vergi Kaçıırma”nın Çağrıştırdıkları

Vergi kaçıran eleştirilirken haklı bulunuyor

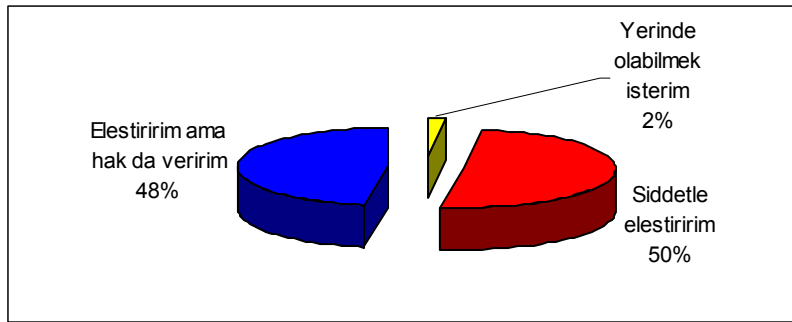
* Vergi kaçakçılığının yaygın olarak görüldüğü toplumlar ile vergi bilincinin yerleşmiş olduğu toplumlarda vergi kaçıranlara yaklaşım farklıdır. Örneğin vergi kaçırmının yaygın olarak görüldüğü toplumlarda vergi kaçıırma sıradan bir olay, hatta başarı olarak görülebilir.

Denekler açısından vergi kaçıırma özellikle hırsızlıkta ifadesini bulduğundan ve çok küçük bir kesimi tarafından normal bir olay olarak algılandığından, vergi kaçıran meslektaşlardan övgü ile söz edilebileceği zannı ortadan kalkmaktadır.

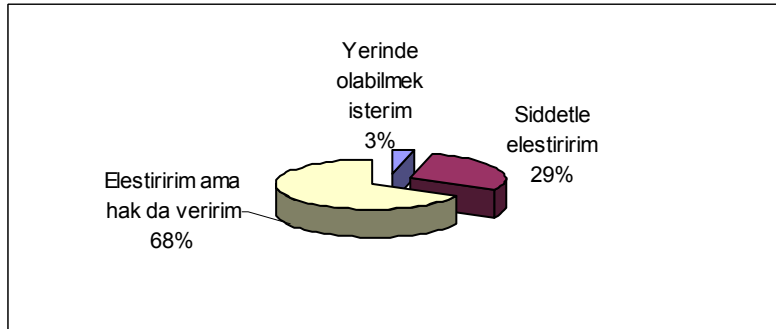
Stopaja tabi bireylere “vergi kaçırın bir meslektaşınızı nasıl değerlendirirsiniz” sorusu sorulduğunda, deneklerin yarısının vergi kaçırın bir meslektaşını şiddetle eleştireceği, yüzde 48’inin eleştirip ama aynı zamanda hak vereceği, yüzde 2’sinin de yerinde olabilmek isteyeceği ortaya çıkıyor.

Soru, bireylerin yaş dağılımına göre değerlendirildiğinde, deneklerin yaşı azaldıkça vergi kaçırın meslektaşın yerinde olabilmeyi istedikleri ve eleştirmesine rağmen hak verenlerin oranının arttığı görülüyor. Ayrıca eğitim durumuna göre de, ortaokul ve lise mezunu denekler vergi kaçırın bir meslektaşını, diğer eğitim düzeyindeki deneklerden daha fazla eleştirip hak veriyor, eğitim seviyesi yükseldikçe vergi kaçırın meslektaşlarının yerinde olabilmeyi düşünüyor.

Grafik 23. Bireyler Açısından Vergi Kaçırın Bir Meslektaşın Değerlendirilmesi

Grafik 24. Firmalar Açısından Vergi Kaçırın Bir Meslektaşın Değerlendirilmesi

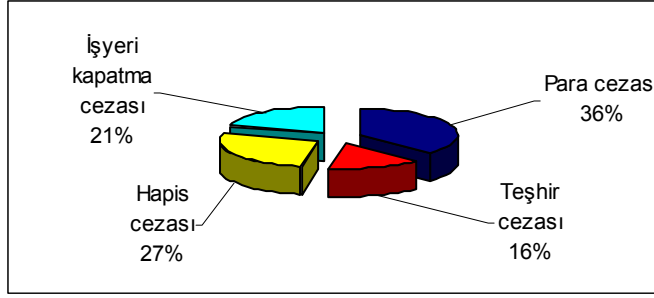
Firma yetkililerinin yüzde 68’i vergi kaçırın bir meslektaşını eleştirmekle beraber hak veriyor, yüzde 29’u şiddetle eleştiriyor, yüzde 3’ü de yerinde olabilmek istiyor.

Vergi kaçırın bir meslektaşın yerinde olabilmek isteyenler en fazla inşaat ve ticaret sektöründe yoğunlaşırken, eleştiren ancak hak verenler ise tekstil ve ticaret sektöründe büyük paya sahiptir.

Vergi kaçırına para cezası verilsin

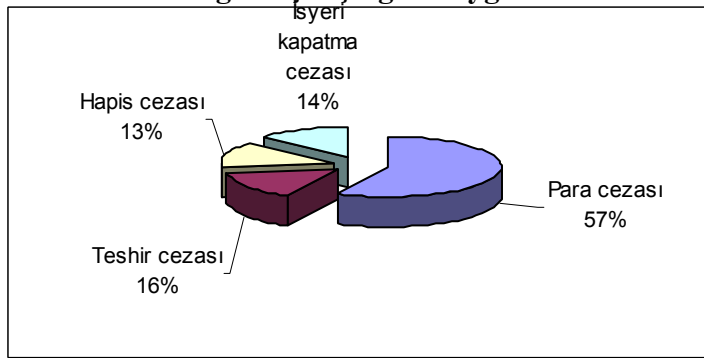
* Vergi kaçakçılığına karşı önleyici ve caydırıcı nitelikteki önlemlerden biri de, kuşkusuz vergi cezalarıdır. Araştırmaya katılan stopaja tabi bireylerin yüzde 37,2’si vergi kaçırınlara para, yüzde 15,6’sı teşhir, yüzde 26,5’i hapis ve yüzde 20,6’sı da işyeri kapatma cezası uygulanması gerektiğini düşünüyor.

Grafik 25. Vergi Kaçaklığına Uygulanması İstenen Cezalar

* Firmaların da yüzde 57'si vergi kaçırıcılara para, yüzde 16'sı teşhir, yüzde 14'ü hapis ve yüzde 13'ü de işyeri kapatma cezası uygulanması gerektiğini düşünüyor.

Grafik 26. Vergi Kaçaklığına Uygulanması İstenen Cezalar

* Araştırmaya katılan stopaja tabi bireylere “buldukları çevrede vergi kaçırmanın yoğun olup-olmadığı” sorulduğunda; deneklerin yüzde 72'si buldukları çevrede vergi kaçırmanın yoğun olduğu, yüzde 8,2'sinin yoğun olmadığı, yüzde 19,7'si de kısmen yoğun olduğu cevabını veriyor.

Firmaların yüzde 43'ü buldukları çevrede vergi kaçırmanın yoğun olduğunu, yüzde 28'i yoğun olmadığını, yüzde 29'u da kısmen yoğun olduğunu düşünüyor.

Sektöründe vergi kaçaklığının yoğun olduğunu düşünenler arasındaki pay dağılımı en fazladan başlayarak sırasıyla; turizm, tekstil, imalat sanayi, ticaret, hizmetler ve inşaat sektörüdür. Ancak inşaat sektöründe bu soruya verilen yanıtlarda “kısmen” cevabı, “evet” cevabıyla aynı payı alıyor.

- Vergiye karşı gösterilen tepkiler, mükellefin diğer mükelleflerinin vergisel durumlarını bilmesine ve karşılaştırma yapmasına göre farklılık gösterebilir ve etkilenebilir. Öyle ki, vergi kaçırıcılar, “herkes kaçırıyor, ben neden kaçırmayayım” bahanesi ile kendini savunabilir. Deneklere, toplumda böyle bir etkileşimin varlığı sorulduğunda, stopaja tabi deneklerin yüzde 56'sı, var olduğu, 9'u olmadığı ve 35'i de kısmen olduğu cevabını verirken, firmaların da yüzde 59'u var olduğu, yüzde 16'sı olmadığı ve yüzde 25'i de kısmen olduğu cevabını veriyor.

Yasal boşluklar vergi kaçırmaya yönlendiriyor

* Vergi kanunlarındaki boşluklar, vergi kaçırma ve vergiden kaçınmaya elverişli bir ortam yaratır. Araştırmamızda buldukları çevrede vergiye karşı tepkinin var olduğunu söyleyen denekler açısından, bu durumun vergi kanunlarımızdaki boşluklarla olan ilgisi sorgulandığında görülmektedir ki; stopaja tabi bireylerin yüzde 55'i vergi kanunlarındaki boşlukların vergi kaçırmaya fırsat verdiği fikrine sahiptir. Ayrıca deneklerin yüzde 29'u bu fikre katılmıyor ve yüzde 16'sı da kısmen katılıyor.

Firmaların yüzde 65'i vergi kanunlarındaki boşlukların vergi kaçırmaya fırsat verdiği fikrine sahipken, yüzde 11'i bu fikre katılmıyor ve yüzde 24'ü ise kısmen katılıyor.

* Vergi kaçırmak ve vergiden kaçınmak arasındaki gerek ceza gerekse vergi ahlaki açısından farkların ayırımında olan mükelleflere bu kez, “vergi kaçırmayıp kaçınmak için her türlü yolu deneyip-denemeyeceği” sorusu yöneltildi. Stopaja tabi bireylerin yüzde 12'si deneyeceğini, yüzde 82'si denemeyeceğini, yüzde 6'sı da kısmen deneyebileceğini belirtiyor. Deneklerin eğitim seviyesi yükseldikçe bu eğilimin hızla düştüğü görülüyor.

Firmaların ise yüzde 28'i vergi kaçırmayacaklarını ama kaçınmak için her türlü yolu deneyeceklerini söylerken, yüzde 54'ü vergiden kaçınmak için her türlü yolu denemeyeceğini belirtiyor, yüzde 18'i de kararsız kalıyor.

Vergi kaçırmayan ancak kaçınmak için her yolu deneyeceğini ifade edenlerin sektörel dağılımı sırasıyla ticaret, imalat sanayi, inşaat, tekstil, hizmetler ve turizm sektörü şeklindedir.

Görüldüğü üzere firma yetkililerinden yüzde 28 oranında destek bulan bu görüşü, bireylerin sadece yüzde 12'si destekliyor.

Mükellef vergi kaçırmada kendini şanslı görüyor

* Araştırmaya katılan deneklere “vergi kaçırmada kendilerini ortalama bir mükelleften daha şanslı görüp-görmedikleri” sorulduğunda; stopaja tabi bireylerin yüzde 40'ının kendilerini şanslı, yüzde 39'unun şanssız ve yüzde 21'inin de kısmen şanslı gördükleri ortaya çıkıyor.

Sözkonusu soru, deneklerin yaş dağılımına göre değerlendirildiğinde; yaş azaldıkça kendilerini şanslı görenlerin oranı artıyor.

Firmaların ise yüzde 26'sı vergi kaçırma konusunda ortalama bir mükelleften daha şanslı olduğunu düşünürken, yüzde 63 aynı şansını kendisinde görmüyor, yüzde 11'i ise kısmen şanslı görüyor. Bu sorudaki sektörel dağılımı ise imalat sanayi, inşaat, hizmetler, ticaret, tekstil ve turizm sektörü olarak gerçekleşiyor.

* Araştırmaya katılan stopaja tabi bireyler, bir işverene tabi ve işyerine bağlı olarak gelir elde etmektedir. Eğer kendilerine ait özel bir iş sahibi olsalardı daha az vergi ödemenin yollarını arayıp-aramayacakları sorulduğunda görülmektedir ki; deneklerin yüzde 54'ü özel bir iş sahibi olsalardı daha az vergi ödemenin yollarını aramayı, yüzde 28'i aramamayı, yüzde 18'i de kısmen aramayı düşünüyor.

Firmaların ise yarısından fazlası ilave bir iş daha yapmaları halinde vergilendirilmeyen alanı tercih edeceğini belirtirken yüzde 31'i tersini düşünüyor ve 15'i de kararsızlığını belirtiyor. Bu soruya evet cevabını verenler arasında ticaret ve inşaat ilk sıralarda gelirken, turizm ve tekstil sektörleri son sıralarda yer alıyor.

KDV pazarlık payı olarak kullanılıyor

* Araştırmaya katılan stopaja tabi bireylerin yüzde 33'ü alışverişleri esnasında kendilerine fiş ya da fatura verilmek istenmediği durumlarla karşılaştıklarını belirtirken, yüzde 39'u karşılaşmadıklarını, yüzde 28'i ise kısmen karşılaştıklarını belirtiyor. Ayrıca bu bireylerin yüzde 79'u alışverişlerinde KDV'yi bir pazarlık payı olarak kullanırken yüzde 10'u kullanmıyor, yüzde 11'i de kısmen kullanıyor.

Öte yandan firmaların yüzde 78'i mal ve hizmet alımında fiş ya da fatura verilmediği durumlarla karşılaştığını, yüzde 9'u karşılaşmadığını, yüzde 13'ü de bazen karşılaştığını belirtiyor. Ayrıca bu firmaların yüzde 37'si KDV'yi bir pazarlık payı olarak kullanırken, yarısına yakını kullanmadıklarını, yüzde 16'lık kesimi de kısmen kullandıklarını söylüyor.

Firmalar muhasebecisine lehte yorum yaptırıyor

* Araştırmaya katılan deneklerin yüzde 63'ü muhasebecilerine, yoruma açık konularda lehine yorum yapmasını önerirken, yüzde 14'ü böyle bir şey önermediklerini, yüzde 23'ü de kısmen önerdiklerini belirtiyor.

Bu soruya evet yanıtını verenler arasında en fazla payı turizm ve imalat sanayi sektörü alırken, inşaat sektörü en düşük paya sahiptir.

Vergiye karşı en önemli faktör: Ekonomik

* Araştırmada vergiye karşı mükellef davranışlarını etkileyen birbiriyle iç içe pek çok faktörün etki düzeyleri sorgulanmıştır.

Vergi sistemine ilişkin faktörler de bunlardan birini oluşturmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde mükelleflerin vergileme karşısındaki davranışlarının temel nedeni, mükellefler üzerinde oluşan vergi yükü ve bu yükün belirleyicisi de vergi oranlarının seviyesidir. Buna göre vergi oranları arttıkça mükelleflerin vergileme karşısındaki tutumlarının derecesi de olumsuz yönde değişir.

Araştırmaya katılan bireyler, vergi sistemine ilişkin faktörlerden olan vergi sisteminin adaletsizliği ve vergi oranlarının yüksekliğinden yoğun bir şekilde etkileniyor. Söz konusu denekler gelir vergisi tevkifatına tabi mükellefler oldukları ve vergisel ödevleri vergi sorumlularınca gerçekleştirildiği için vergi sisteminden kaynaklanan, örneğin vergilendirme sürecinin karmaşıklığı ile maliyetli olması ve yakalanma riskinin azlığı gibi faktörleri, vergiye karşı tepki duyulmasında daha az etkili görüyor.

Firmalara göre, vergi sisteminden kaynaklanan ve mükellefin vergiye tepkisine yol açan faktörlerin en etkilileri vergi sisteminin adaletsizliği ve vergi oranlarının yüksekliğidir. Düşük düzeyde etkili olanlar, istisna ve muafiyetlerin yaygınlığı ile vergilendirme sürecinin karmaşık ve maliyetli olmasıdır.

Vergi sistemine ilişkin sorunlar sektörel açıdan yorumlandığında, vergi oranlarının yüksekliğini düşünenler arasında en fazla paya ticaret ve imalat sanayi sektörü, en düşük paya ise tekstil ve hizmetler sektörü sahiptir. Yakalanma riskinin azlığı ve denetim eksikliğini tercih edenler arasında en fazla payı hizmetler ve inşaat sektörü, en düşük payı ise imalat ve turizm sektörü alıyor. İstisna, muafiyet ve indirimlerin yaygın olması seçeneği ise hizmetler sektöründe en yüksek, imalat sanayi sektöründe en düşük payına sahiptir.

Grafik 27. Vergiye Karşı Tepkiyi Belirleyen Vergi Sistemine İlişkin Faktörler

(0 : En Az – 10 : En Fazla)

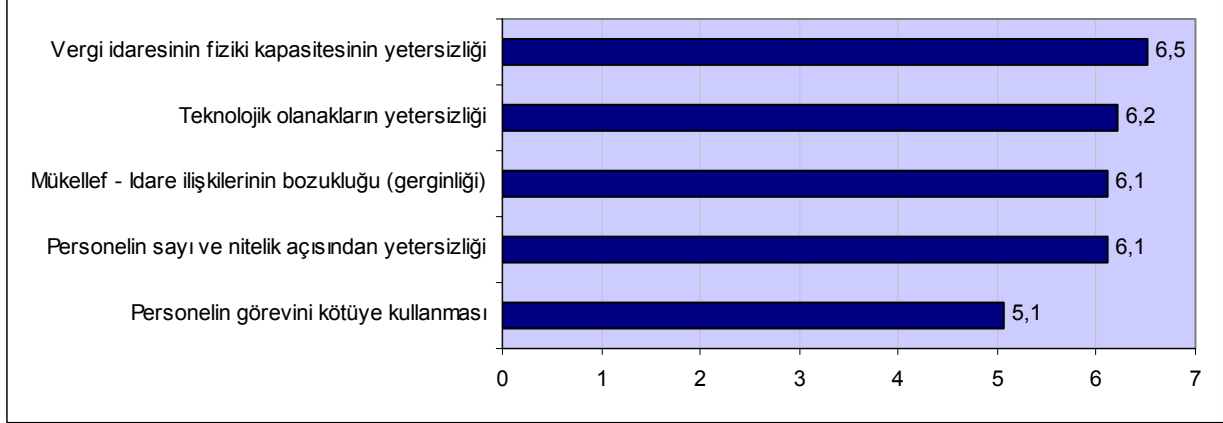
* Mükelleflerin vergiye karşı tepkilerini etkileyen bir diğer faktör vergi idaresine ilişkin olanlardır. Bireyler vergi idaresinden kaynaklanan faktörleri, vergi idaresinin fiziki kapasitesinin yetersizliği, personelin görevini kötüye kullanması, idarenin teknolojik olanakların yetersizliği ve personelin sayı ve nitelik açısından yetersizliği olarak sıralıyor.

Firmalar ise vergiye karşı tepkilerini etkileyen vergi idaresinden kaynaklanan faktörler açısından yaptıkları değerlendirmelerde, ilk sırada vergi idaresinin fiziki kapasitesinin yetersizliğini görüyor, bireylerin ikinci sıraya koyduğu personelin görevini kötüye kullanması, firmalar açısından ancak son sırada yer alıyor.

Öte yandan firmaların yüzde 79'u denetim elemanlarının, vergi kaçakçısı zannıyla kendilerine yaklaşmalarının vergiye tepki üzerinde etkili olduğunu, yüzde 7'si etkili olmadığını, yüzde 14'ü de kısmen etkili olduğunu düşünüyor.

Grafik 28. Vergiye Karşı Tepkiyi Belirleyen Vergi İdaresine İlişkin Faktörler

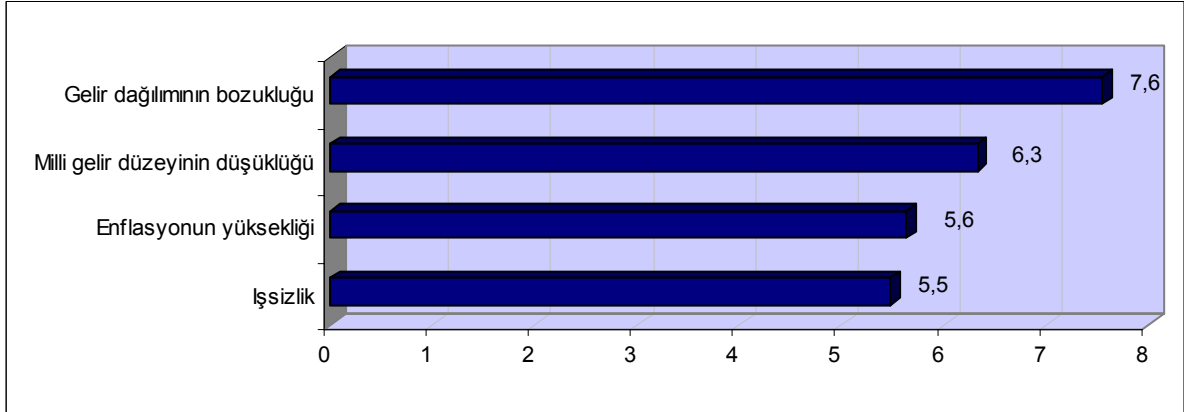
(0 : En Az 10 : En Fazla)

* Vergi sistemi ve idaresi dışında, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartlar da vergiye karşı tepkiyi etkileyen faktörlerdir. Bireyler vergiye tepkiyi etkileyen ekonomik faktörleri enflasyonun yüksekliği, işsizlik, milli gelirin düşüklüğü ve gelir dağılımının bozukluğu olarak sıralarken, firmalarda bu sıralama gelir dağılımının bozukluğu, milli gelirin düşüklüğü, enflasyonun yüksekliği ve işsizlik olarak gerçekleşiyor.

Grafik 29. Vergiye Karşı Tepkiyi Belirleyen Ekonomik Faktörler

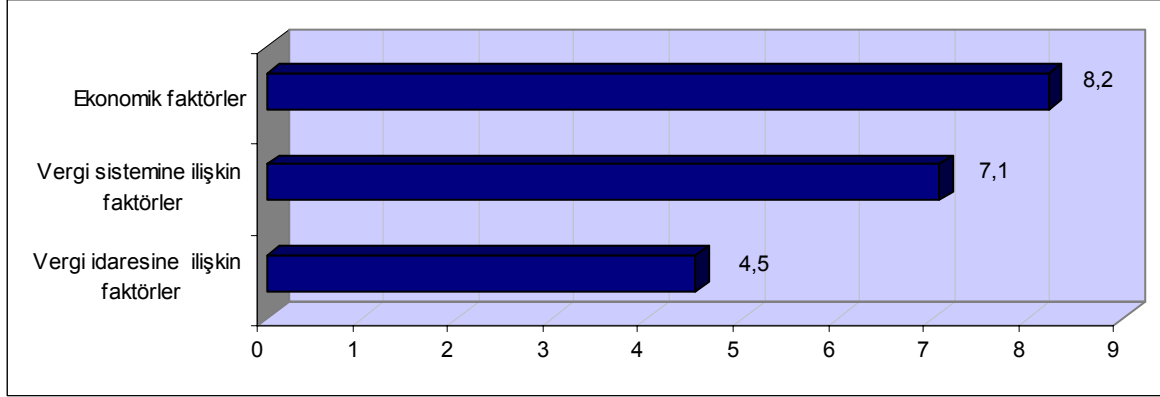
(0 : En Az 10 : En Fazla)

* Araştırmaya katılan deneklerden, vergiye karşı tepkiyi belirleyen faktörlerin sıralanması istendiğinde; gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri açısından sıralamanın; ekonomik, vergi sistemine ve vergi idaresine ilişkin faktörler şeklinde gerçekleştiği görülüyor.

Grafik 30. Vergiye Karşı Tepkiyi Belirleyen Faktörlerin Sıralanması

(0 : En Az 10 : En Fazla)

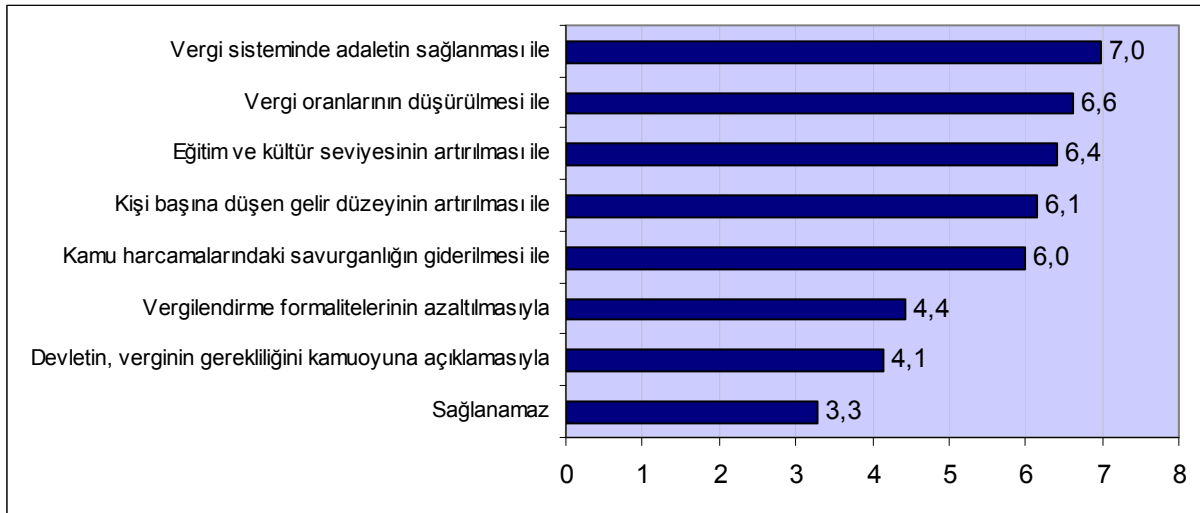

* Vergilemenin amacı ve önemi konusunda yeterli bilgiye sahip olan mükelleflerin, vergiye karşı olumlu yaklaşım içinde bulunmaları olasılığı yüksektir. Ancak bu olumlu yaklaşımın devamı, vergi sisteminden, vergi idaresinden kaynaklanan faktörlerin yanında ekonomik faktörlerin de toplumsal yapı ile uyum içinde olması ile mümkündür. Bu nedenle vergilemede başarının temel şartı, mükellefe ve hatta potansiyel mükelleflere de vergi ödeme bilincinin yerleştirilmesi, eğer bu konuda geç kalınmışsa, vergi bilincinin artırılmasına yönelik çalışmalara hız kazandırılmasıdır.

Araştırma sonuçlarından biri, vergi bilincinin nasıl artırılacağına yönelik yol haritası çıkarılmasıdır. Bireylere göre vergi bilincinin artırılmasında en çok vergide adaletin sağlanması, eğitim ve kültür seviyesinin artırılması ve vergi oranlarının düşürülmesi ön sıralarda yer alıyor. Vergi bilinci üzerinde kısmen düşük etkisi olanlar ise devletin, verginin gerekliliğini kamuoyuna açıklaması ve vergilendirme formalitelerinin azaltılmasıdır. Öte yandan vergi bilincinin sağlanamayacağı yönünde görüş bildiren denek sayısı oldukça azdır.

Grafik 31. Vergi Bilincinin Artırılmasını Etkileyen Faktörler

(0 : En Az 10 : En Fazla)

Bilgi Notu:

Araştırmanın evrenini Türkiye’de 30 milyon civarında, ödeme gücüne göre vergi ödeyen gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, kapsamını da İstanbul halkı oluşturmaktadır. Gelir vergisi mükelleflerinin sayısı, bireysel ve kurumsal bazda ele alınmıştır.

Gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, vergilerini beyana tabi olarak ödedikleri gibi ayrıca gelir vergisi stopaja tabi olarak da tahsil edilmektedir. Stopaja tabi gelir vergisi mükellefleri, istihdam edilen faal işgücünden, bir başka deyişle 22.566 bin kişi üzerinden tahsil edilmektedir (TÜİK, 2005). Ancak vergi istatistikleri ayrıca gelir stopaj vergisine ait faal mükellef sayılarını vermektedir. Bu sayı, çalışanlar adına “vergisel ödevleri” yerine getiren işveren, yani vergi sorumlusu sayısını vermektedir. Öte yandan KDV faal mükellef sayısı, vergi gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin ayrıca ödediği bir vergi olması nedeniyle dikkate alınmamıştır. Kurumlar vergisi mükelleflerine, ayrıca tüketici tarafından gerçek vergi taşıyıcısı sıfatıyla taşınan tüketim vergileri (KDV) ile bir servet vergisi olan motorlu taşıtlar vergisine ilişkin sorular da yönlendirileceğinden, bu vergiye ilişkin faal mükellef sayısı da dikkate alınmamıştır.

Araştırma evreni büyük olduğundan; standart hatası olabildiğince düşük bir örneklem planı hazırlanmıştır. İstanbul’daki gelir vergisine tabi mükellefler kendi arasında beyana ve stopaj usulüne tabi olarak ikiye ayrılmıştır. Bu ayrımında, gelir vergisi hasılatı içindeki pay dikkate alınmıştır. Araştırmanın örnekleminin oluşturulmasında genel anlamda vergi hasılatları açısından bir yaklaşım sergilenmiştir.

Gelir vergisine tabi bireysel mükelleflerde yaş, eğitim, meslek, gelir düzeyi kotaları uygulanmıştır. Bu kotaların belirlenmesinde de il ve ülke ortalamaları gözönünde bulundurulmuştur (TÜİK, 2005). Araştırmada seçilen kurumlar için de firmanın faaliyet süresi ve yıllık kazancı gibi kotalar uygulanmıştır. Kurumlar kendi aralarında sektörel dağılıma tabi tutulmuştur. Sektörel dağılımın belirlenmesinde yine il ve ülke ortalamaları dikkate alınmıştır (TÜİK, 2005).